

Sosial arv
- Om forebygging under graviditeten

Kandidatnummer: 6025
Diakonhjemmet Høgskole
Bacheloroppgave
Bachelor i sosialt arbeid
Kull: Dsu 10
Antall ord: 8111

05.05.2014

1.	Innledning.....	2
1.1	Bakgrunn for valg av tema.....	3
1.2	Oppgavens avgrensning.....	3
1.3	Sosialfaglig relevans.....	3
2.	Metode.....	4
2.1	Litteratur og kildekritikk.....	4
2.2	Begrepsavklaring.....	5
3.	Teori.....	6
3.1	Narrativ metode.....	6
3.1.1	Livets tre.....	7
3.2	Sosial arv.....	8
3.3	Forebygge under svangerskapet.....	8
3.4	Tilknytning.....	9
3.4.1	Trygg og utrygg tilknytning.....	9
3.4.2	Tilknytningsmønster hos mor.....	10
3.5	Indre arbeidsmodeller.....	10
3.5.1	Vår første indre arbeidsmodell.....	11
3.5.2	Mors indre arbeidsmodeller.....	11
3.6	Relasjonsarbeid.....	11
4.	Drøfting.....	12
4.1	Hvorfor akkurat disse mødre.....	12
4.2	Relasjonsarbeid.....	12
4.3	Hvorfor forebygge sosial arv i svangerskapet.....	13
4.4	Hvorfor og hvordan tenker jeg narrativ metode og Livets tre kan endre indre arbeidsmodeller.....	14
4.4.1	Å få se sitt eget destruktive mønster.....	14
4.5	Om å delta i gruppemetode.....	15
4.5.1	Faren for å bli revet med av gruppen.....	16
4.6	Ny identitet og nye indre arbeidsmodeller.....	17
4.7	Refleksjon over relasjoner.....	17
5.	Avslutning.....	18
6.	Litteraturliste.....	20
7.	Selvvalgt litteraturliste.....	21

1. Innledning

De foregående syv år jobbet jeg med ungdom akutt plassert i barnevernsinstitusjon. I denne tiden så jeg hvordan barn preges av å ha foreldre som er belastede på den ene eller andre måten, og hvordan barna selv har forventninger om at de skal bli som sine foreldre. De ser gjerne at de er på god vei dit men de vet ikke hva de skal gjøre for å endre utviklingen. Nå jobber jeg i Nav, jeg møter igjen ungdommer jeg møtte i institusjon som nå er blitt «voksne» sosialhjelpsmottakere og foreldre før de er fylt 20 år. Det bekymrer meg i og med at jeg vet at foreldrene til dette barnet har vært i ekstreme situasjoner av utagering, har manglende impuls kontroll, ukritisk omgang rusmidler, har selvskadet, vagabondert, unndratt seg omsorg, og byttet seksuelle tjenester mot narkotika eller materielle goder. I tillegg kjenner jeg til barnets besteforeldre med sine utfordringer, og nettverket til barnets foreldre generelt. Tanker som melder seg er hvordan kan vi hindre at barn som vokser opp i utsatte familier går i familiens dype fotspor? Hva kan vi gjøre før barnet blir født? Hvordan kan vi hjelpe de vordende mødre til å gi barnet best mulig utgangspunkt for en god og trygg barndom?

I denne forbindelse vil jeg se på forebygging av sosial arv under svangerskapet. Forebygging mens mor er svanger dekker slik jeg ser det barnevernets tre prinsipper. Det er til barnets beste, for at barnet skal få en trygg tilknytning til sin mor og for at barnet skal unngå å måtte ta konsekvensen av en utrygg tilknytning senere i livet. Det er minste inngripen fordi barnet ikke er født, det er mor som må gjøre en innsats og ikke barnet. Altså er det for å støtte mor-barn forholdet og dekker også det biologiske prinsipp. I denne oppgaven tenker jeg det forebyggende tiltaket for unge vordende mødre som har vært eller fortsatt er under barnevernets omsorg, også de som selv har valgt å være under barnevernets omsorg utover fylte 18 år. Forebyggingen er vern av det ufødte barn, fordi det er påvist generasjonsoverføring av barneomsorg og barnevernstjenester (NOU 2012:5).

Jeg ønsker å se på bruk av narrativ metode i forebyggingen av den negative sosiale arven. Grunnen til at jeg velger narrativ metode er at den ser på sosialarbeider-klientrelasjonen som et samarbeid. Jeg tenker at når vi skal jobbe med historien til et menneske, gi ny innsikt og prøve å erstatte innlærte mønstre med nye, så må det skje på personens egne premisser. Arbeidet må eies av personen selv, og de nye mønstrene forankres i personen slik at når arbeidet en dag er over er disse nye mønstrene en naturlig del av personens historie. Jeg vil sette narrativ metode i en gruppesammenheng, da i forbindelse med tegning av Livets tre.

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Klienter vi møter i vårt arbeid som sosialarbeidere kommer gjerne fra generasjoner av

sosialhjelpsmottakere grunnet omsorgssvikt, rusmisbruk, psykiske lidelser osv. Med andre ord bærer de med seg en negativ sosial arv. Jeg undrer meg over hvordan vi kan bryte denne arven og unngå at en ny generasjon vokser opp til å bli hjelpetrengende. Tanken er at jeg skal undersøke hvordan sosialarbeider kan ta i bruk narrativ metode i møte med gravide belastede så de skal være bedre rustet til å gi barnet sitt best mulig utgangspunkt helt fra fødselen av. Fokuset vil være på narrativ metode og Livets tre. Forebygging er et felt jeg synes er viktig men nedprioritert i samfunnet generelt.

På bakgrunn av dette har jeg kommet frem til følgende problemstilling:

«Hvordan kan sosialarbeider bruke narrativ metode for å forebygge at omsorgssvikt går i arv?»

Med underproblemstillingen **«Hvordan kan vi bruke livets tre for å endre indre arbeidsmodeller?»**

1.2 Oppgavens avgrensning

Av hensyn til oppgavens størrelse må jeg velge vekk tema som er både relevante og spennende. Jeg har av den grunn valgt å ikke gå inn på den sosiøkonomiske gevinsten av forebygging. Jeg går heller ikke inn på hjernens utvikling i tilknytningsfasen eller resiliens. Jeg kunne skrevet om både mor og far men velger å ha fokus på den vordende mor. Jeg ønsker å se på hvordan hun kan finne ressurser i seg selv i forberedelse til morsrollen.

1.3 Sosialfaglig relevans

I FO's Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernpedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsarbeidere (2010) står det innledningsvis at «Yrkesutøverne fremmer likeverd og respekt, møter menneskers behov og bidrar til at de får brukt sine ressurser. Arbeidet skal ivareta enkeltindividet og forståelsen av menneskenes gjensidige avhengighet av hverandre for å skape livskvalitet for alle». Sosionomutdanningen kvalifiserer for arbeid med å forebygge, løse og redusere sosiale problemer (FO 2010). At omsorgssvikt viser seg å være sosial arv tenker jeg er et aktuelt sosialt problem sosionomer bør forsøke bekjempe. Kunnskap om faktorer som spiller inn og tiltak som kan settes i verk for å bidra til en positiv utvikling for risikoutsatte barn er nyttig for alle som jobber med barnefamilier da dette vil være til barnets beste.

I forhold til min besvarelse må sosial arbeider forholde seg til lov om barnevernstjenester

(barnevernloven) av 17.juli 1992 nr 100. I følge §1-1, er barnevernstjenestens oppgave å sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid, og bidra til at barn og unge får trygge oppvekstvilkår. Videre sier §3-1,1.ledd i barnevernloven skal barneverntjenesten følge nøye med i de forhold barn lever under, og finne tiltak som kan forebygge omsorgssvikt og atferdsproblemer. Forebygging er nødvendig for at barn i risikozonen ikke skal vokse opp til å bli klienter. For at barn ikke utvikler tilknytningsforstyrrelser som fører til forsinkelser i utviklingen, psykiske problemer og atferdsproblemer. For å hindre at barndom går i arv (Killén 2007).

Sånn jeg ser det kan narrativ metode og Livets tre brukes som verktøy i samarbeid med gravide kvinner innen flere instanser sosialarbeidere kan jobbe innenfor. Jeg tenker det er viktig at sosialarbeidere har kunnskap om, og mot til å sette i gang forebyggende tiltak når de møter belastede vordende mødre for å ruste de opp til å gi barnet en trygg og sunn oppvekst.

2. Metode

Metode er et verktøy vi bruker for å hjelpe tilegne oss kunnskap ved å samle informasjon og data (Dalland 2008). Jeg har valgt litteraturstudie som metode for å belyse min problemstilling. Det betyr at jeg bruker allerede eksisterende aktuell litteratur istedet for å frembringe egne data. Litteraturstudie bygger på kvalitativ metode basert på andres teorier (ibid). Litteraturstudie gir meg oversikt over tema på kort tid, og jeg kan fordype meg i litteratur med relevans til min problemstilling. Det gir meg mulighet til å sammenligne ulike kilder jeg finner. Det gir også leseren mulighet til å kontrollere kildene og kildens relevans i forhold til min problemstilling.

2.1 Litteratur og kildekritikk

Med kildekritikk menes å se på kildene en benytter seg av med et kritisk blikk. Dette for å forholde seg kritisk til utvalgt teori i besvarelsen av en problemstilling. Kildekritikk er i tillegg nødvendig for å gi leseren en forståelse for utvalgt litteratur (Dalland 2008).

Det er alltid en utfordring å finne den mest relevante litteraturen til å besvare en problemstilling. Noe av litteraturen jeg har brukt i besvarelsen av min problemstilling er fra pensum ved Diakonhjemmet, men mesteparten av litteraturen er selvvalgt. Jeg har forsøkt å holde meg til anerkjente teoretikere innen barnevernfeltet, Øyvind Kvello og Kari Killèn. Geir Lundby er klinisk sosionom, familieterapeut og kjent innen bruk av narrativ terapi. Jeg har støttet meg mye til hans

bok «Terapi som samarbeid, om narrativ praksis» (2009) i besvarelsen av problemstillingen. Jeg mener å ha samlet relevant og pålitelig informasjon i forhold til problemstillingen ved å studere faglitteratur.

Det kan være en svakhet at jeg lener meg til enkelte teoretikere og dermed ikke får belyst flere teoretikere. Det kan derimot være en styrke at jeg lener meg mot kjente teoretikere på feltet jeg har valgt å utforske i problemstillingen.

2.2 Begrepsavklaring

Gruppen som besvarelsen omhandler har jeg valgt å omtale som mødre og vordende mødre. Noen steder har jeg også omtalt de som kvinne og deltaker.

Jeg har valgt å omtale den profesjonelle som sosialarbeider. Jeg kunne også valgt å omtale denne som sosionom da det er det jeg utdanner meg til. Sosialarbeider er valgt fordi også andre yrkesgrupper innen sosialfaglig arbeid benytter seg av narrativ metode.

Omsorgssvikt. Killén (2009) definerer omsorgssvikt som at barnet er forsømt, eller utsatt for fysisk/psykisk skade som kan skade barnet sin helse og utvikling. Det er vanlig å dele begrepet omsorgssvikt inn i fire typer, men den ene utelukker ikke den andre.

Vanskjøtsel, fysiske overgrep, psykiske overgrep og seksuelle overgrep (Killén 2009). Jeg definerer ikke typene overgrep nærmere da jeg benytter meg av samlebegrepet «omsorgssvikt» i min oppgave.

Traumer. I besvarelsen av min problemstilling er det psykologiske traumer det er fokus på. Traume betyr skade eller sår, og kan ses som et åpent sår da såret ikke er lindret og behandlet (Wennerberg 2011).

3. Teori

Følgende kapittel er min teoridel som legger grunnlag for neste kapittels drøfting om hvordan sosialarbeider kan bruke narrativ metode og Livets tre for å forebygge at omsorgssvikt går i arv til neste generasjon.

3.1 Narrativ metode

Livet er ikke det som hendte, men det du husker og måten du husker det på (Haaland 2005).

Michael White som er grunnleggeren av narrativ metode mente at psykiske/sosiale problem handlet om problem, ikke person eller relasjon. Det er problemet som er problemet, og problemet kan gjøres eksternt ved at det ses uavhengig av personen. På denne måten kan problemet elimineres bort fra vår identitet (Lundby 2009). White mente at ved å se problemet uavhengig av person vil vi slutte å lete etter en syndebukk, og slik vil det også bli færre konflikter mellom mennesker. Det vil også gi oss mulighet til å ta tilbake kontrollen over eget liv, og snakke om problemene når de oppstår i stedet for å bli overveldet (Lundby 2009).

Identiteten vår formes ikke av vårt eget indre og hva vi synes om oss selv. Identiteten vår dannes i en kontinuerlig prosess hvor vi vurderes, dømmes og evalueres etter en rekke historiske, kulturelle og sosiale normer. Vi former identiteten vår ut fra hva andre sier om oss ved at vi får tilbakemeldinger fra andre om oss selv som vi fortolker og innretter oss etter. Dersom vi har mange problemer blir historien vår tynn fordi historien vår ses i lys av problemene (Lundby 2009).

Eksempelvis vil en med rusproblemer ofte beskrives som narkoman. Når vi hører beskrivelsen «narkoman» ilegger vi personen en hel del andre egenskaper også som vi mener følger med.

Narrativ metode handler om å få en fyldigere livshistorie enn den som handler om problemer, ved å gi oss mulighet til å gjenoppta kontakten med vår egen historie. Slik vil identiteten vår få flere sider også (Holmgren i Morgan 2005). Det er personens egne kunnskaper og erfaringer som skal være fokuset i narrativ metode for å grave frem gjemte og glemte ressurser. Vi er alle unike og det er i vårt eget liv svaret på hva som er riktig for akkurat oss ligger, ønsker, håp og drømmer (Lundby 2009). Narrativ metode mener at det er frigjørende å få fortelle om den historien vi foretrekker (Holmgren i Morgan 2005). Oppsummert kan vi si at narrativ metode retter lyset mot de historiene i livet vårt som ikke forstås ut i fra problemet men ut fra dagliglivets trivialiteter. Dette gir oss en historie som forteller om flere sider av oss, og som kan endre identiteten vår. Slik blir det historiene fra livet vårt som danner vår identitet (Lundby 2009). Den viser at vi har ressurser i oss selv til å leve livet vårt annerledes enn det vi gjør (Holmgren i Morgan 2005). Narrativ metode prøver altså ikke å løse folks problemer, den vil gi oss mulighet til å tenke over hva vi ønsker fra livet vårt, hva vi mener er riktig og godt for oss selv, og hente frem ressurser i oss selv eller mennesker rundt oss til å jobbe mot det vi ønsker.

3.1.1 Livets tre

Tegning av livets tre som en måte å skape seg alternative historier startet i Zimbabwe, hvor det ble brukt i arbeidet med barn og unge som ble rammet av hiv/aids epidemien. Det ble videreutviklet i samarbeid med Dulwich center i Australia, de er et senter som driver med narrativ praksis. Livets tre er en metafor på selve livet til den som tegner hvor ulike deler av treet representerer ulike deler av livet. Røttene på treet symboliserer hvor du kommer fra, mennesker som har formet deg til den du er i dag. Jordsmonnet er livet ditt idag. Stammen er ferdighetene dine. Grenene er det vi strekker oss mot, drømmer, håp og ønsker. Bladene er personer som er viktige for deg, og fruktene symboliserer gaver som omsorg, støtte og kjærlighet. Tegningen av tre foregår i grupper, alle tegner sitt tre, og etterpå settes de sammen til å bli en skog. Treet tar for seg livet til tegneren på godt og vondt og skal være en døråpner for å snakke om både de gode og de vonde tingene ved at hver tegner får fortelle de andre i gruppen om sitt tre, sitt liv. Meningen med livets tre er at det skal gi tegneren håp og mot (Lundby 2009).

Selvik og Larsen i (Lundby 2009) forklarer prosessen med Livets tre på følgende måte. I første del av arbeidet med Livets tre skal alle i gruppen tegne sitt tre. Mens det tegnes går sosialarbeider rundt og stiller spørsmål i forbindelse med treet for å hjelpe deltakerne med å få tankene i gang. Etterpå henges trærne side om side og hver deltaker presenterer sitt tre for de andre deltakerne.

Sosialarbeider kan stille utdypende spørsmål for å trekke linjer mellom de ulike delene av treet.

I andre del av Livets tre skal trærne bli til en skog. Sosialarbeider skal gjenfortelle det trærne har til felles, og etterpå skal deltakerne gjøre et samme. Spørsmålet «hvordan kan vi støtte hverandre slik som trærne i en skog gjøre?» skal stilles og svarene skal skrives på et ark. Tredje del kalles for «Når stormen kommer». Etter de to forrige delene skal grunnlaget være lagt for at deltakerne kan snakke om det vanskelige og utfordrende i livet (Lundby 2009). Da skjønner jeg det slik at det menes hvilke utfordringer og vanskeligheter mødrene kan oppleve i forbindelse med morsrollen i og med at det er det de skal forberede seg til i dette tilfellet. Hvilken effekt har det på mødrene? Hva gjør de når de møter vansker? Hva kan de gjøre? Hva kan de ikke gjøre? Hvordan kan håp og drømmer holdes på gjennom stormene? Er det alltid storm i livet deres? Hva gjør mødrene når stormen har passert?

Fjerde del får mødrene utdelt et sertifikat basert på deres Livets tre (Lundby 2009).

3.2 Sosial arv

Alle har en barndom som preger oss på godt og vondt. Vår barndom videreføres til våre barn og setter preg på deres barndom. Kvinner som har opplevd omsorgssvikt som barn kan ha en ekstra

utfordring når de selv skal bli mor. Å gi god omsorg til barnet sitt er vanskelig når en selv ikke fikk det av sine foreldre (Killèn 2007). Det er stor fare for at en dårlig barndom videreføres til neste generasjon. Mødre med en vanskelig barndom kan være fiendtlige overfor barnet sitt, lite konsekvente i samspillet, være negativt innstilt til barnet og livet generelt (Kvello 2010). Videre skriver Kvello (2010) at det er økt risiko for at mødre som ble mishandlet som barn kommer til å mishandle sine barn. Dette kan forklares med at den mishandlede moren er traumatisert av barndommen. Jo sterkere traume jo høyere risiko for å mishandle sine barn (Kvello 2010). Så Barndommens traumer må anerkjennes og bearbeides for at en selv skal kunne utøve god omsorg (Killèn 2007).

Nå er det heldigvis også slik at noen kvinner som har opplevd omsorgssvikt som barn klarer å overvinne den negative sosiale arven og bli en omsorgsfull mor selv. Det er tre hovedgrunner til dette ifølge Killèn (2009). Å ha en støttende voksen under oppveksten som ga positiv oppmerksomhet og dertil et positivt bilde av barnet selv, er en av faktorene til at den sosiale arven kan brytes. Den andre faktoren er å ha en støttende partner, og den tredje faktoren er terapeutisk hjelp for å bearbeide barndommens opplevelser. Det som synes å være den avgjørende faktor for hvordan mor forholder seg til barnets tilknytningsadferd og utvikling er evnen til å huske, gjenkalle og bearbeide minner (Killèn 2009).

3.3 Forebygge under svangerskapet

Forskning viser at foreldrestøttende tiltak i svangerskapet har positiv virkning på morsrollen samt barnets helse og utvikling (Marklund mfl 2012). Det kan være fordi svangerskapet er en overgangsperiode hvor kvinnen psykisk er mer åpen enn ellers og derfor også mer klar for forandring. Tankene veksler mellom fortid, nåtid og fremtid. Det er vanlig å stille seg spørsmål om hvem man er, hvor man kommer fra, hva man vil med livet sitt og reflektere over tidligere livserfaringer. Pga overgangen kan man se, bearbeide og sortere erfaringene annerledes. Kvinnen må finne ut hva hun vil ta med seg videre fra barndommen og hva hun vil la bli igjen. Gjennom selvrefleksjonen kan man lære om seg selv og utvikle seg selv, nye tanker og verdier bearbeides og forankres. Mao så modnes kvinnen (Brodén 2010). Det handler også om identitetforandringer ved at fokus rettes innover på let etter sin nye identitet som matcher morsrollen. Denne refleksjonen er avgjørende for relasjonen hun får til sitt barn. Samtidig kan ofte ubearbeidede traumer og negative relasjonsmønstre legge hindringer i utviklingen (ibid).

Det er viktig at mor bruker svangerskapet på å forberede seg psykisk til morsrollen fordi

tilknytningen til barnet begynner under svangerskapet. Egne opplevelser og følelser av hvordan det var å være barn aktiveres, og tanker om forholdet til våre egne foreldre kommer. Vi vet at mønstre i foreldre-barnrelasjonen overføres i generasjoner. Tilknytningsteorien forklarer hvordan dette skjer (Brodén 2010).

3.4 Tilknytning

Psykoanalytikeren John Bowlby (1907-1990) mente at våre sosiale relasjoner ble påvirket av omsorgen vi fikk i barndommen. Det var Bowlby som begynte å kalle båndet mellom mor og barn «tilknytning», etter at han undersøkte hvorfor mor-barnbåndet er så sterkt. Bowlby så barnet som avhengig av en tilgjengelig omsorgsperson for å overleve den første kritiske tiden av livet. Tilknytningmønsteret som læres i foreldre-barn-samspillet læres i barnets første leveår. Mønsteret styrer i stor grad barnets forventninger i relasjon med andre mennesker. Hvis adferden til barnet ikke førte til at det fikk den nødvendige omsorgen måtte atferden endres (Ohnstad 2004). En definisjon på tilknytning er det spesielle båndet mellom barnet og omsorgspersonen (Nordhelle, Ohnstad m.fl. 2004:124). Det er flere faktorer som er av betydning for tilknytningen. Jeg ramser opp; mors ønske om kunnskap om barnet. Glede over samspillet med barnet både i magen og i fantasien. Trangen til å beskytte og svare på barnets behov, og at dette overskygger egne behov. Og til sist frykten for å miste barnet og for at barnet er sykt (Ohnstad 2004).

3.4.1 Trygg og utrygg tilknytning

Kvaliteten på den tidlige foreldre- barnrelasjonen har vist seg å ofte ha en avgjørende rolle for tilknytningen. Gjennom en trygg tilknytning får barnet positive trekk som kan være avgjørende for barnets sosiale, emosjonelle og kognitive utvikling (Brodén 2010). Det er et dårlig tegn dersom mor ikke har tanker om hvilken mor hun ønsker å være og ikke ønsker å være. I tillegg er det viktig at mor har tanker om barnet og hvordan barnet kommer til å bli. Manglende omsorgsevne hos mor kan bidra til å ødelegge eller hindre barnets utvikling av et positivt selvbilde. Hvis mor ikke klarer å se positivt på graviditeten og barnet og ha empati med barnet er det til hinder for mor-barn tilknytningen (ibid). Barn utsatt for omsorgssvikt i tidlig alder utvikler en utrygg tilknytning til mor. Barnet vil også ha vanskeligheter med å etablere tillit til andre. Resultatet er ofte et negativt selvbilde og en negativ holdning til verden. Barnet kan se på seg selv som et dårlig menneske som verken fortjener kjærlighet eller omsorg. Denne ballasten møter de andre mennesker med (Killén 2009).

3.4.2 Tilknytningsmønstre hos mor

Forskning viser at det er sammenheng hvordan mor husker sin barndom og hvordan barnet tilknytter seg. Det er i hovedsak av egne foreldre vi lærer oss å være foreldre. De foreldre som utfører omsorgsvikt på sine barn har ofte selv lidd under omsorgsvikt som barn (Killén 2010). Mors tilknytningsmønstre kan i stor grad forutsi tilknytningsmønsteret barnet kommer til å utvikle (Brodén 2010). Main og Goldwyn (1984) deler mors tilknytningsmønstre inn i fire kategorier. Frie eller autonome i relasjon til tilknytningserfaringer i barndommen. Dvs om de kan objektivt vurdere relasjoner og erfaringer, og om de evner å se at tidligere erfaringer preger deres voksenliv. En annen kategori er foreldre som avviser tilknytningens betydning, spesielt relasjonelle opplevelser. De ser heller ikke at tidligere erfaringer preger dem nå. De generaliserer og normaliserer. Neste kategori er altfor opptatt av sine tilknytningserfaringer, de er ikke frigjort sin oppvekst, barndommens historier er usammenhengende. De klarer ikke slippe gamle konflikter og har følelsesmessige problemer for sine foreldre. De har for mange problemer fra egen barndom til å bli en trygg base for sine barn. Siste kategori er desorganisert, ofte med bakgrunn fylt av traumatiske opplevelser som vold, mishandling og seksuelle overgrep. Barndommens historier er uten sammenheng og uten skiller. Tilknytningsmønsteret er så uorganisert at de ikke evner å gi sine barn et kontinuerlig følelsesmessig nærvær, ei heller hjelpe sine barn med å strukturere sine opplevelser (Main og Goldwyn 1984).

3.5 Indre arbeidsmodeller

Indre arbeidsmodeller bygges på grunnlag av erfaringer i tilknytningsrelasjoner. De utvikles i barndommen og preger atferden vår hele livet dersom de ikke blir avlæres gjennom nye relasjoner (Killén 2010). Kvello (2010) beskriver indre arbeidsmodellene som minnespor fra samspillet med foreldre og nære omsorgspersoner når vi er barn. Minnesporene blir malen for hvordan vi møter andre mennesker i løpet av livet (Kvello 2010). Indre arbeidsmodeller styrer derfor også hvordan vi behandler barnet vårt, hvordan vi oppfatter, opplever og samspiller med det. De tolker barnets kommunikasjon til oss og dermed styrer de hvordan vi responderer på barnets behov (Killén 2010). De indre arbeidsmodellene er ikkeverbal kunnskap og de består av forventninger til andre mennesker. Utrygge indre arbeidsmodeller vil da innebære en forventning om at behovet man kommuniserer til den andre ikke blir oppfylt (Wennerberg 2011). Hos voksne er det ikke bare foreldre som er tilknytningsperson. Bowlby fant at for den enkeltes oppfatning av seg selv er det relasjonene til barn, foreldre og partner som er de mest betydningsfulle (Ohnstad 2004).

3.5.1 Vår første indre arbeidsmodell

Den første arbeidsmodellen vår om menneskelig interaksjon er ferdig utviklet rundt ettårsalderen. Den forteller oss hvilke svar vi kan vente oss når vi uttrykker ulike behov og følelser. Denne første utgaven er grunnlaget vi bygger all senere erfaring på. Når barnet har opplevd negative erfaringer påvirkes utviklingen ved at det blir mer sårbart ved senere negative opplevelser, samtidig som det blir mer utsatt for negative hendelser. Grunnen er at barnet har utviklet negative strategier for samspillet med foreldrene. Dette igjen vil føre til negative reaksjoner hos andre noe som forsterker de negative arbeidsmodellene barnet har (Marklund mfl 2012).

3.5.2 Mors indre arbeidsmodeller

Det er mors indre arbeidsmodeller, altså det som er tillært, som bestemmer samhandlingen og tilknytningen til barnet. Den indre arbeidsmodellen forteller mor hvordan hun skal tolke og reagere på barnets signaler. Mors atferd overfor barnet vil igjen påvirke barnets tilknytning. Mors indre arbeidsmodeller spiller inn på atferden hennes hele livet dersom de ikke blir «avlært» (Killèn 2009). Kort sagt så påvirker våre indre arbeidsmodeller hvordan vi er som foreldre, og videre så predikerer våre indre arbeidsmodeller vårt barns tilknytning.

3.6 Relasjonsarbeid

For at sosialarbeider skal ha forutsetning for å forstå mors situasjon må sosialarbeider ha relasjonskompetanse. Sosialarbeider sitter på mest makt i egenskap av å være i relasjonen frivillig og ha faglig kunnskap (Lingås 2008). Men mor er eksperten på sitt liv. Sosialarbeider skal alltid respektere mors selvbestemmelse og integritet, noe som betyr at sosialarbeider lytter til mor (Eide og Eide 2005).

4. Drøfting

I følgende kapittel vil jeg se på hvordan narrativ metode og Livets tre kan hjelpe vordende mødre til å endre sine indre arbeidsmodeller og danne grunnlag for at barnet i magen får en trygg tilknytning.

4.1 Hvorfor akkurat disse mødrene

Jeg vil begynne med å se på hvorfor jeg tenker det er hensiktsmessig å benytte seg narrativ metode

og livets tre på vordende mødre som er eller har vært under barnevernets omsorg. Utvalg om det biologiske prinsipp i barnevernet opprettet 18.02.2011, anbefalte at det etableres et nytt prinsipp i barnevernet « prinsippet for utviklingsstøttende tilknytning.» Dette prinsippet bør være førende i forhold til det biologiske prinsipp dersom omsorgsbetingelsene er påvist å være utviklingshemmende. Å forebygge sosial arv hos vordende mødre som fortsatt er, eller har vært, under omsorg av barnevernet vil bygge på den samme tankegangen sånn jeg ser det.

Det kan være en hindring for tidlig intervensjon at de i «systemet» som møter de vordende mødre inntar en «vent og se» holdning (Marklund mfl 2012). Vi vet at barndom går i arv, og vi vet at barn som blir plassert av eller er i kontakt med barnevernet ofte har en utrygg tilknytning (Killèn 2009). Å sette i gang foreldrestøttende tiltak til vordende mødre som er i kontakt med barnevernet selv ser jeg på som en tidlig intervensjon overfor barnet, så barnet kanskje slipper å få med seg den negative sosiale arven. Vi vet hvor viktig det første året av barnets liv er for den videre utviklingen, vi har ikke råd til å sjanse på at det skal gå bra (Marklund mfl. 2012). Selv om intervensjonen er tidlig og det kan ses på som en liten inngripen i mor og barns liv, er det viktig å se på intervensjonen som en kontinuerlig prosess (ibid). Å endre sine indre arbeidsmodeller vil jeg tro krever tid, og derfor er det viktig at mor og barn blir fulgt opp over tid.

4.2 Relasjonsarbeid

Sosialarbeider er som Lingås (2008) skriver, i relasjonen med mor frivillig og sitter derfor på mer makt enn mor. Å være med i gruppen er også frivillig, det er ingen som har tvunget mor til å bli med i gruppen. På den annen side kan man selvsagt spørre seg hvor frivillig det faktisk oppleves mor som allerede kjenner til barnevernet. Det er grunn til å anta at hun frykter barnevernet skal ta fra henne barnet om hun ikke «gjør som de sier». Sosialarbeider må være seg bevisst disse skjevhetene i forholdet og jobbe for at det skal bli en maktbalanse i relasjonen med mor. Slik jeg ser det er narrativ metode og Livets tre maktutjevner ved at det er mors livshistorie som er kunnskapen i relasjonen. Mor er eksperten, sosialarbeiders jobb blir å stille de riktige spørsmålene som hjelper mor med å huske, og eller skal sosialarbeider mest lytte og gjenfortelle.

4.3 Hvorfor forebygge sosial arv i svangerskapet

I det følgende vil jeg se på hvorfor jeg tenker svangerskapet er en god tid å forebygge at negativ sosial arv videreføres til neste generasjon. Graviditeten er som nevnt tidligere en overgangsfase. Den svangre kvinnen er på en reise hvor hun opplever ting som skiller seg fra det hun vanligvis opplever. Underveis vil hun også tenke, føle og oppleve ting annerledes fordi hun endrer bevissthet.

I alt dette nye er det rom for endring og utvikling (Brodèn 2010). Brodèn (2010) kaller dette for mødringsprosessen. Ved å introdusere Livets tre i denne overgangsfasen i mors liv, gis mor et verktøy til å få en oversikt over livet sitt. Erfaringer, erindringer, mennesker, håp, ønsker, drømmer og ferdigheter blir satt i et nytt lys. Vi kan si at Livets tre blir et kart over mors liv, hun ser hvordan hendelser i livet henger sammen med mennesker, røtter med ferdigheter, drømmer med hendelser osv. Mor kan se hvilke handlinger som er hensiktsmessige og ikke, og hvilke relasjoner som er støttende og ikke. Kanskje ser hun også noen røtter hun må kutte. (Marklund mfl 2012) påpeker at barn i risikozonen bør følges opp med tiltak tidlig i livet, det er vanskeligere å hjelpe jo lengre vi venter. Tiltak som opplæring, veiledning og støtte til foreldrene med fokus på å fremme kompetanse, initiativ og selvstendighet hos foreldre er gjennomgående i gode tiltak. Slik jeg skjønner Livets tre dekker det mange av disse aspektene. Ved at mor «går i seg selv» og gransker sin historie skal hun bli tryggere på hvem hun er og hvem hun ønsker å være overfor barnet sitt, dette kan knytte et sterkere bånd til barnet i magen. Mor skal finne ressurser for å klare morsrollen som en selvstendig voksen. Sosialarbeider støtter på denne måten mor og bidrar til at hun får styrke til å utvikle seg.

En fare ved å sette inn tiltak er at problemene kan øke dersom tiltaket ikke er effektivt (Marklund mfl 2012). Mor kan da oppleve det som at det ikke er meningsfullt å søke støtte igjen senere. Dette er en fallgrube. Det har vist seg at ved bruk av Livets tre er det viktig at rekkefølgen følges (Lundby 2009). Dersom rekkefølgen ikke følges kan mødre bli opphengt i det sørgelige og ved problemene i livene sine, ikke på ressurser, håp og drømmer. Derfor tenker jeg det er viktig å ikke bare fokusere på mangler fra egen barndom og på hva foreldre gjorde galt, men på hva hun selv ønsker å gi sitt barn, hvilke mor hun ønsker å være og hvordan hun skal oppnå det.

4.4 Hvorfor og hvordan tenker jeg at narrativ metode og Livets tre kan endre indre arbeidsmodeller?

Sett i lys av hvordan Margareta Brodèn beskriver overgangsfasen når kvinnen er gravid har den mange likhetstrekk med narrativ metode. Med det mener jeg at begge deler er opptatt av tidligere livserfaringer og ønsker for fremtiden. Kvinnen gjennomgår psykiske forandringer i svangerskapet for å bli klar til morsrollen (Brodèn 2010). De første månedene overskygger dette alt annet, og slik jeg skjønner det er fokuset på å verne om livet i magen. Kvinnen får også et bekræftelsesbehov fra andre kvinner. Første del av svangerskapet opplever kvinnen sorg over tapet av friheten og sitt tidligere liv, mens en følelse av ansvar oppstår. Relasjonen til sin egen mor blir viktig, samt hvem hun selv er, om det å selv bli mor, og hvordan relasjonen til barnet vil bli. Tanker om sin egen mor

er fortiden, tankene om seg selv som mor er nåtiden, tankene om barnet handler om fremtiden. Alt er en del av utviklingen av kvinnens nye identitet som er morsmentaliteten (Brodén 2010). Uten et verktøy for å bistå i tankeprosessene mor står midt oppi, tenker jeg at overgangsfasen fort kan bli mer problemfokuset enn ressursorientert. Narrativ metode vil slik jeg ser det, fokusere på hele livet til mor, både på problemer og på ressurser.

4.4.1 Å få se sitt eget destruktive mønster

Tanken bak mitt ønske om å se hvordan Livets tre kan brukes for å endre vordende mødres indre arbeidsmodeller er fordi, som beskrevet i teoridelen, indre arbeidsmodeller er et resultat av vår tilknytning. Med tilknytning Brillene våre ser vi og tolker verden rundt oss når vi vurderer hvilke handlinger vi skal foreta oss og hvilke konsekvenser vi forventer av den handlingen. Dette er en ubevisst prosess. Siden den sosiale arven til mødrene vi skal bistå er preget av omsorgssvikt tenker jeg at Livets tre kan bistå dem med å se livet sitt uten tilknytningsbrillene sine. Ved at de ser sitt eget destruktive mønster for handling, kan de få tid og anledning til å tenke over hvordan de kan handle annerledes, og slik kan de indre arbeidsmodellene de operer etter endre seg. Som narrativ metode ønsker å vise så har mennesker mange flere sider enn de som blir valgt ut til å være vår identitet. Tanken min er at de alternative historiene Livets tre vil danne for mødrene, kan bidra til at de får revurdere sin identitet. Ved å finne skjulte ressurser, både indre og ytre skal mors selvbylde kunne endres og hun kan begynne å tro på at hun kan bli en god mor som kan yte god omsorg for sitt barn, hun trenger ikke bli sin mor. Nå som disse kvinnene er på vei inn i morsrollen tenker jeg det er viktig at de reflekterer over sine indre arbeidsmodeller av det å være mor. Livets tre gir mor mulighet til å se andre omsorgspersoner i livet sitt som de kan hente ressurser og lærdom fra som kan være med i den nye arbeidsmodellen. Det kan f.eks. være venners mødre, miljøterapeuter ved barnevernsinstitusjon og pedagoger i barnehage og skole. Mennesker vi utgangspunktet kanskje ikke tenker over som innflytelsesrike på våre indre arbeidsmodeller.

4.5 Om å delta i gruppe

Livets tre er metaforen på mors liv, både det som er godt og det som er vondt. Livets tre skal gi håp og mot, og siden en skog skal vokse frem må Livets tre tegnes i en gruppe. Sånn jeg har skjönt bruken av Livets tre skal det åpne for fellesskap og samtaler. Det skal hjelpe deltakerne til å finne ressurser i seg selv de ikke visst de hadde og se nye måter å nå målene og drømmene sine på. Selvik og Larsen (i Lundby 2009) forteller de opplevde at ved å tegne Livets tre kunne deltakerne i gruppen snakke om livene sine på en leken og utforskende måte. De beskriver det som å gå på

skattejakt i eget liv. For at Livets tre skal kunne fungere ser jeg det som en forutsetning at deltakerne, de vordende mødrene, er villig til å dele sine historier med hverandre. Det må skapes en atmosfære i gruppen som gjør at mødrene våger å åpne seg for hverandre. Det forutsetter også at gruppen samarbeider og at det utvikler seg en relasjon mellom de vordende mødrene (Heap 2005). For at det skal skje så må mødrene tro på at det er bra for dem å være med i gruppen og at det vil utgjøre en forskjell for deres rolle som mor. Da tenker jeg at gruppesammensetning og motivasjon henger tett sammen, og at det kan være hensiktsmessig at det er det første temaet som tas opp i gruppen, før tegningen av Livets tre begynner. Rekkefølgen i utviklingen av Livets tre er betydningsfull (Lundby 2009). Det må først skapes et fundamentet av trygghet for mødrene og den bør etableres før spørsmål om oppvekst, barnet i magen, tanker om morsrollen osv kan stilles for at mor ikke skal gå i forsvarsposisjon både på egne og sin mors vegne. Barn er lojale overfor foreldrene sine, også i voksen alder.

Tredje del av Livets tre «når stormen kommer» tenker jeg i denne sammenhengen kan bety utfordringer og vanskeligheter mødrene kan oppleve i forbindelse med morsrollen i og med at det er det de skal forberede seg til i dette tilfellet. Hvilken effekt har det på mødrene? Hva gjør de når de møter vansker? Hva kan de gjøre? Hva kan de ikke gjøre? Hvordan kan håp og drømmer holdes på gjennom stormene? Er det alltid storm i livet deres? Hva gjør mødrene når stormen har passert? På denne måten hjelper gruppen hverandre gjennom samtaler å finne hensiktsmessige handlingsalternativer til når de møter motgang.

Vi reflekterer over livet når vi tegner treet. Livet som har vært, det som er og det som kommer. Tegning i gruppe gjør at vi kan se oss selv når vi tegner og forteller om vårt eget tre, samtidig som vi kanskje ser hendelser i livet vårt i et nytt lys. Innspill fra andre om vårt tre kan gi samme effekt (Lundby 2009). Her ser vi den narrative metoden bak livets tre, ved at det gjennom alternative historier åpner opp for nye muligheter for hvordan vi kan leve livet vårt. Men kan gjenfortellingene av eget liv oppleves som noen prøver å være ekspert på ditt liv? Det kan tenkes at mor ikke er rede endre indre arbeidsmodeller fordi de er så dypt forankret i henne, de er kjente og trygge og forteller henne hvordan hun skal handle. Det er også sannsynlig at mødrene ikke har lyst å eksponere sine egne foreldre og hvordan de ikke tok seg av henne som barn.

Trærne står sammen, beskytter hverandre og gir hverandre trygghet (Lundby 2009). Mødrene blir tryggere i hverandres nærvær, kjenner seg igjen i hverandres trær, støtter og engasjerer seg i felles tema som er viktige for dem. Trærne med drømmer og håp kan inspirere andre og gi tanker og ideer som de vil tegne på sitt tre. Mødrene kan ved bruk av Livets tre hjelpe hverandre med å finne

ressurser som er skjult for dem selv. Samtidig kan de kan finne ressurser hos seg selv ved at de gjenkjenner trekk hos seg selv i andres historier.

4.5.1 Faren for å bli revet med av gruppen

Historier preges av vårt eget språk og vi skaper vår verden gjennom språket vårt. Fortellinger er knyttet til tilhørerne og til konteksten de blir fortalt i. De valgene vi gjør som samtalepartnere har stor innvirkning på hvordan personene fortsetter med å beskrive seg selv gjennom sine historier (Haaland 2005). Det er en mulighet at mødrene former sine historier etter hvilken respons de får fra gruppen. Får de mye sympati f.eks. på vonde historier fra barndommen fortsetter de kanskje å bare fortelle vonde historier. På denne måten blir Livets tre problemfokuseret og ikke ressursfokuseret som er meningen med å bruke Livets tre. Nye indre arbeidsmodeller skal kunne forme seg under arbeidet med Livets tre så jeg tenker det er viktig på forhånd å snakke om hvordan mødrene, og sosialarbeider gir respons til hverandre. For at hver enkelt skal ha mulighet for i størst mulig grad å gjøre opp sine egne tanker og sin egen mening i historiene knyttet til Livets tre må gjenfortellingen av hverandres historier være på grunnlag av mors reflekterte historier. Ikke på de historier som ble fortalt for at mor ble revet med av responsen fra resten av gruppen. Samtidig skal gruppen og sosialarbeider bidra entusiastisk og kreativt til at mor utforsker treet sitt og ser muligheter for fremtiden. Ved å fortelle de historiene som ikke blir lagt vekt på i eksisterende livshistorie, de som ikke passer inn med identiteten formes en ny identitet, og relasjoner blir endret (Lundby 2009). Slik jeg skjønner det kan det overføres til indre arbeidsmodeller som er et resultat av relasjoner.

4.6 Ny identitet og nye indre arbeidsmodeller

Hendelser bringes frem fra fortid, nåtid og hypotetisk fremtid for å få status som handlinger. Handlingene utfordres i forhold til personenes identitet ved reforhandling eller refortolkning. Gjennom ikke belyste hendelser, unntak i forhold til hendelser som ikke passer inn i den dominerende historien, kan personen få anledning til å utvikle ny identitet (Haaland 2005). Sosialarbeider og resten av gruppens oppgave blir gjennom utforskende spørsmål å engasjere mor i å utfordre sin dominerende historie. Ved å se hendelser i forbindelse med hverandre, på kryss og tvers av treet, unike erfaringer som forekommer en gang, se om de har kommet oftere, gi dem en benevnelse og utforske dem i forhold til identitet. Ved å utfordre betydningen av en nyskrevet identitet kan man spørre om mulige nye handlinger knyttet til den nye identiteten. Handlinger i fortid og nåtid som man ennå ikke har identifisert, men det kan også være mulige handlinger i fremtiden. På denne måten vil mors livshistorie bli rikere og nye arbeidsmodeller kan formes.

4.7 Refleksjon over relasjoner

Prosessen med tegning av Livets tre handler blant annet om å se på relasjoner, hvem er viktige for deg, hva har de gjort for deg, hva har de lært deg, hva vil du ta med deg videre i livet, hva vil du ikke ta med deg videre? Den gir også rom for tanker om å endre sin relasjon til nære mennesker (Lundby 2009). Tegningen av Livets Tre kan slik jeg ser det bistå mor i å få en oversikt over hvem som er i livet hennes og hvem som har vært i livet hennes. Livets Tre oppfordrer til å gjenoppta kontakt med mennesker i livet som kan være støttespillere og bidra positivt. De vordende mødrene jeg her omtaler har med seg en negativ sosial arv i bagasjen. Siden de har vært plassert borte fra hjemmet må jeg anta at forholdet til mor er problemfylt. Narrativ metode ser på problemet som problemet istedet for at relasjon eller person er problemet (White 1989). Ved å se problemene i livet sitt eksternt fra sin mor kan kvinnene reforhandle sin relasjon til mor, mors gode sider kan bidra til kvinnens morsmentalitet. Det vil være nødvendig slik jeg ser det fordi morsmentaliteten rommer egne erfaringer som er et resultat av de indre arbeidsmodellene hennes, og blir til hennes egen morsidentitet (Brodén 2010). Å tegne Livets Tre i gruppe med andre vordende mødre bidrar dessuten til å tilfredsstille mors bekreftelsesbehov fra andre kvinner.

Indre arbeidsmodeller er dypt forankret i oss, men de er ikke absolutte. De kan endres ved at vi treffer noen som behandler oss annerledes, men jeg tenker at indre arbeidsmodeller også må kunne reforhandles med å se på relasjonene som de er utarbeidet fra. Da ved å tenke tilbake til hva egen mor gjorde bra i sin morsrolle som vordende mor ønsker å videreføre til si morsrolle. Og hva mor ikke gjorde bra som vordende mor ikke ønsker å videreføre til sin morsrolle. Innenfor narrativ metode vil de historiene vi forteller om oss selv alltid være forhandlet frem i en sosial kontekst, og de konklusjonene vi har om vår egen identitet er ikke individuelt produserte, men skapt i det sosiale rom (White 1997 i Lundby 2009). Ved å bruke Livets tre kan mødrene hjelpe hverandre ved å ta stilling til egen oppvekst og virkningene den har gitt for å endre sine indre arbeidsmodellene. Vi må da tenke på det livet vi ønsker og ha og det livet vi ikke ønsker å ha (Lundby 2009). Mødrene må også tenke over hvorfor de mener at virkningene stammer fra oppveksten og tilknytningen, og hvordan de tenker at fremtiden skal bli. Svaret må de finne ved å tenke over drømmer håp og verdier de har, og slik finne den historien om identiteten som de foretrekker, den moren de ønsker og være og hvordan de ønsker å leve livet sitt. Ved å se på andre viktige personer i livet som mødrene ser opp til og som har gode egenskaper kan mor se at hun også har fått med seg deres innflytelse i livet. Slik må de integrere det til å endre sine indre arbeidsmodeller.

5. Avslutning

Jeg har drøftet om narrativ metode og Livets tre kan være et hensiktsmessige redskap for sosialarbeider i samarbeid med vordende mor for å forebygge sosial arv ved å endre hennes indre arbeidsmodeller. Det er både potensielle positive sider og potensielle negative sider, men alt i alt tenker jeg at Livets tre er et godt verktøy for å endre indre arbeidsmodeller. Det er fordi det bidrar til å skape alternative historier til livshistorien vi presenterer for andre og for oss selv. Det er ikke oppdiktete historier men virkelige hendelser fra eget liv. Slik jeg har skjønnet det kan da tegneren, i denne sammenhengen den vordende mor, få mulighet til å endre sin identitet, måten hun ser på seg selv og måten hun i fremtiden vil presentere seg selv overfor andre. For identitet skapes av de historiene vi selv og andre forteller om oss (Lundby 2009).

Etter å ha sett på tilknytningsteorien er jeg ikke i tvil om at forebygging under svangerskapet med vordende mødre som er, eller har vært i kontakt med barnevernet er viktig. Det sier jeg fordi vi har sett at grunnet vår tilknytning og indre arbeidsmodeller varer barndommen i generasjoner. Oppsummert kan vi si at tidlig intervensjon hvor indre arbeidsmodeller blir gjennomgått øker sjansene for at barnet får en trygg tilknytning.

Narrativ metode og Livets tre er ressursfokuserende på den måten at de ser på hele personen og gir denne mulighet til å finne ressurser. Den vordende mor er i en overgangsfasen i livet hvor hun er søkende etter nye veier å gå når hun skal tre inn i sin nye rolle som mor. Basert på teori og drøfting i oppgaven mener jeg narrativ metode og Livets tre er hensiktsmessig å bruke i det henseende.

I denne oppgaven har jeg fokusert på bruken av narrativ metode og Livets tre i forebyggende arbeid med vordende mødre. Jeg ser det som en god redskap for sosialarbeider å bruke også i andre instanser innenfor sosialt arbeid. F.eks. Vet jeg at det blir brukt ved iallefall et Nav kontor som ressursfokus i kvalifiseringsprogrammet. Siden Livets tre er et verktøy for grupper med andre mennesker i lignende livssituasjon som sin egen, kan det bidra til å skape samhørighet og livskvalitet i tråd med FO's retningslinjer for sosialarbeidere.

6. Litteraturliste

Brodén, M. (2010) *Graviditetens muligheter. En tid hvor relationer skabes og utvikles*. København: Akademisk Forlag.

Christoffersen S. A. (2011). *Urørlighetssonen- grenser og overgrep*. I *Profesjonsetikk. Om etiske perspektiver i arbeidet med mennesker*. S. A. Christoffersen (red.). Oslo: Universitetsforlaget.

Dalland, O. (2008). *Metode og oppgaveskriving for studenter*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Eide, T. Og H. Eide (2005). *Kommunikasjon i praksis. Relasjoner, samspill og etikk i sosialfaglig arbeid*. Oslo: Gyldendal akademisk.

Fellesorganisasjonen (2010). *Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernpedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsarbeidere*. URL:<https://www.fo.no/sosionomer/category145.html> lest: (16.04.2014)

Haaland, K. (2005). *LØFT og narrativer i profesjonelle samtaler*. Oslo: Universitetsforlaget.

Heap, K. (2005). *Gruppemetode for sosial- og helsearbeidere*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Killén, K (2007). *Barndommen varer i generasjoner*. Oslo: Kommuneforlaget AS.

Killén, K (2009). *Sveket I*. Oslo: Kommuneforlaget AS.

Killén, K (2010) *Sveket II*. Oslo: Kommuneforlaget AS.

Kvello, Ø (2010) *Barn i risiko*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Lingås, L. G. (2008). *Etikk og verdivalg i helse- og sosialfag*. Oslo: Gyldendal akademisk.

Lov om barnevernstjenester (barnevernloven) av 17.juli 1992 nr 100.

Lundby, G. (2009) *Terapi som samarbeid, om narrativ praksis*. Oslo: PaxForlag AS.

Main, M & Goldwyn, R (1984) Prediction rejection from mothers representations of her own experience: Implications for the abused-abusing intergenerational cycle. *Child abuse and neglect*, 8.

Marklund, K. m.fl. (2012) *Nordens barn- Tidlig innsats overfor barn og familier*. Stockholm: Nordens Välfärdscenter.

Morgan, A. (2005) *Narrative samtaler*. København: Hans Reitzels Forlag.

Ohnstad, A. (2004). *Utviklingspsykologi-en livslang utvikling*. I: T.J.Ekeland, O. Iversen og G. Nordhelle. *Psykologi for sosial- og helsefag*. Oslo: Cappelen Akademisk forlag.

Regjeringen (2012). *Bedre beskyttelse av barns utvikling. Ekspertutvalgets utredning om det biologiske prinsipp i barnevernet*. URL:<http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/nouer/2012/nou-2012-5.html?id=671400> (Lest: 01.05.14).

Wennerberg, T. (2011). *Vi er våre relasjoner om tilknytning, traumer og dissosiasjon*. Uoppgitt: Arneberg forlag.

7. Selvvalgt litteraturliste

Brodén, M. (2010) *Graviditetens muligheter. En tid hvor relationer skapes og utvikles*. København: Akademisk Forlag. (123s)

- Christoffersen S. A. (2011). *Urørlighetssonen- grenser og overgrep*. I *Profesjonsetikk. Om etiske perspektiver i arbeidet med mennesker*. S. A. Christoffersen (red.). Oslo: Universitetsforlaget. (10s)
- Haaland, K. (2005). *LØFT og narrativer i profesjonelle samtaler*. Oslo: Universitetsforlaget. (41s)
- Killén, K (2007). *Barndommen varer i generasjoner*. Oslo: Kommuneforlaget AS. (150s)
- Killén, K (2009). *Sveket I*. Oslo: Kommuneforlaget AS. (142s)
- Killén, K(2010) *Sveket II*. Oslo: Kommuneforlaget AS. (93s)
- Kvello, Ø (2010) *Barn i risiko*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS. (60s)
- Lundby, G. (2009) *Terapi som samarbeid, om narrativ praksis*. Oslo: PaxForlag AS. (260s)
- Main, M & Goldwyn, R (1984) Prediction rejection from mothers representations of her own experience: Implications for the abused-abusing intergenerational cycle. *Child abuse and neglect*, 8. (2s)
- Marklund, K. m.fl. (2012) *Nordens barn- Tidlig innsats overfor barn og familier*. Stockholm: Nordens Velfärdscenter. (50s).
- Morgan, A. (2005) *Narrative samtaler*. København: Hans Reitzels Forlag. (8s)
- Ohnstad, A. (2004). *Utviklingspsykologi-en livslang utvikling*. I: T.J.Ekeland, O. Iversen og G. Nordhelle. *Psykologi for sosial- og helsefag*. Oslo: Cappelen Akademisk forlag. (5s)
- Regjeringen (2012). *Bedre beskyttelse av barns utvikling. Ekspertutvalgets utredning om det biologiske prinsipp i barnevernet*. URL:<http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/nouer/2012/nou-2012-5.html?id=671400> (Lest: 01.05.14). (14s)
- Wennerberg, T. (2011). *Vi er våre relasjoner om tilknytning, traumer og dissosiasjon*. Uoppgitt: Arneberg forlag. (2s)

Selvvalgt pensum lest ca 740s.